

مروری بر ابزارهای سنجش مراحل تحول اخلاقی کلبیگ

مریم عیسی زاده

کارشناس ارشد روانشناسی عمومی، دانشگاه تهران

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی تعدادی از آزمون‌های پر کاربرد در حوزه سنجش تحول اخلاقی است که بر پایه نظریه تحول اخلاقی لارنس کلبیگ (۱۹۸۷-۱۹۲۷) ساخته شده‌اند. از آنجا که رشد اخلاقی یکی از جنبه‌های مهم رشد روانی اجتماعی است و در موقعیت‌های مختلف می‌تواند عاملی مؤثر بر رفتار انسان‌ها باشد، مطالعه آن از اهمیت فراوانی برخوردار است. اکثر آزمون‌های ساخته شده بر اساس نظریه کلبیگ، رویکردی داستانی دارند که تفسیر استدلال‌ها را با اشکالاتی همراه می‌کند لذا تدوین آزمون‌هایی به شکل پرسشنامه مورد توجه پژوهشگران در سراسر دنیا قرار گرفته و در این مجال به بررسی این ابزارها می‌پردازیم.

واژه‌های کلیدی: تحول اخلاقی، ابزارهای سنجش، دانش آموزان.

مقدمه

انسان با حس اخلاقی، حسی که خیلی زود تجلی می‌کند، متولد می‌شود. این حس در خانواده ظاهر می‌شود، بوسیلهٔ معلم‌ان الگو می‌گیرد و توسط اجتماع تغذیه می‌شود. در حقیقت خانواده، مدرسه و اجتماع قواعد اخلاقی را که بر اساس اصول عدالت و در نظر گرفتن حقوق دیگران قرار دارد، آموزش می‌دهند. اما اینکه کودکان چطور میل درونی برای پیروی از قواعد اخلاقی پیدا می‌کنند و چه انگیزه‌هایی آنان را وادار به پیروی از قواعد می‌کند در طی مراحل رشد متفاوت است (ماسن^۱ و همکاران، ترجمه یاسایی، ۱۳۷۲).

مطالعات متعددی نشان داده‌اند که در زندگی واقعی بین استدلال‌های اخلاقی در سنین مختلف تفاوت وجود دارد و این نتایج با نظریه کلبیگ هماهنگ است (کار پندال^۲ و کریس^۳، ۱۹۹۲؛ وارک^۴ و کریس، ۱۹۹۷). این تفاوت‌ها ممکن است وابسته به ریش و شایستگی‌ها یا به تفاوت‌های فردی باشند؛ بنابراین تعامل بین تفاوت‌های فردی و رشد فردی، رشد اخلاقی را پدید می‌آورد (کوهن^۵ و همکاران، ۲۰۰۶). از سویی دیگر محیط اجتماعی و از جمله خانواده نقش مهمی در تربیت‌پذیری کودکان و نوجوانان دارد و معیارهای اخلاقی کودک و یا نوجوان از تأثیر متقابل رشد شناختی‌اش با محیط اجتماعی ظاهر می‌شود (سیف، ۱۳۸۱).

1. Mussen
2. Carpendale
3. Krebs
4. Wark
5. Cohen

بررسی رشد اخلاق به‌طور معمول با طرح نظریه‌های شناختی تحولی آغاز می‌شود، به این علت که این نظریه‌ها نقش اساسی در حوزهی رشد اخلاقی داشته است.

رویکرد روانشناختی به رشد اخلاقی، رویکرد رشد شناختی بود که در میان سردمداران این مکتب پیازه^۶ (۱۹۳۲) و کلبرگ^۷ (۱۹۶۹) با تکیه بر استدلال‌های اخلاقی کودکان، مطالعه تجربی رشد اخلاقی را آغاز کردند. آنها علاقمند بودند تا چگونگی سازگاری اجتماعی و انطباق باهنجارهای اجتماعی را شناسایی کنند (اوپوتو^۸، ۲۰۰۷).

تاثیرگذارترین روانشناس که در مورد رشد اخلاقی مطالعه و تحقیق کرده لارنس کلبرگ (۱۹۲۷-۱۹۸۷) است او محققى بود که به‌طور عمیق و گسترده در موضوعات فلسفه و روانشناسی تفحص کرده و از بزرگانى چون ژان ژاک روسو، جان دیوئی، و جمیز بالدوین قدردانی نموده بود. وی به علت استعداد فراوان در عرض یکسال دوره لیسانس را به اتمام رساند و رساله دکترایش را در سال ۱۹۵۵ در دانشگاه شیکاگو بر اساس مراحل رشد اخلاقی نوشت و تحقیقات و جستجوهایش را در دانشگاه هاروارد ادامه داد. کلبرگ همانند فروید، اریکسون و پیازه معتقد است که رشد اخلاق طی مراحل از قبل برنامه ریزی شده پیش می‌رود، یعنی با اتمام یک مرحله، مرحله بعدی، که تلفیقی از عناصر مرحلهی قبل و تجارب جدید است، ظاهر شود. (اشاره به اصل اپی ژنتیک در رشد). افزون بر این، کلبرگ نیز مدعی است که مراحل رشد جنبه همگانی یا جهانشمول دارند.

منظور این است که این مراحل به صورت برنامه ریزی شدهی ژنتیکی به دنبال یکدیگر ظاهر می‌شوند. از آنجا که کلبرگ به دیدگاه شناختی تمایل داشت، معتقد بود که رشد اخلاق و تحول شناختی رابطه ای نزدیک و تنگاتنگ دارند. کلبرگ رشد اخلاقی را در سه سطح پیش قراردادی، قراردادی، فوق قراردادی تقسیم کرده و هر سطح را در دو مرحله و جمعاً رشد اخلاقی را در شش مرحله موردبررسی قرار داده است.

مراحل رشد اخلاقی از نظر کلبرگ

سطح ۱- اخلاق پیش قراردادی

مرحله ۱- اطاعت و تنبیه: در این مرحله، بچه‌ها قوانین را ثابت و مطلق می‌انگارند. اطاعت از قوانین برای آنها بسیار مهم است زیرا باعث جلوگیری از تنبیه می‌شود.

مرحله ۲- فردگرایی و مبادله: در این مرحله، نظرات فردی و قضاوت بچه‌ها بر پایه چگونگی برآورده ساختن نیازهای فردی قرار دارد.

سطح ۲- اخلاق قراردادی

مرحله ۳- روابط میان فردی: این مرحله بر زندگی مطابق نقش‌ها و انتظارات اجتماعی تمرکز دارد. هم‌رنگی با جماعت، خوب جلوه‌گر شدن و ملاحظه تأثیرات بر روابط، مورد تأکید قرار می‌گیرد.

مرحله ۴- حفظ مرتبه اجتماعی: در این مرحله از رشد اخلاقی، انسان‌ها به هنگام قضاوت کردن جامعه را به‌صورت کلی در نظر می‌گیرند. تمرکز اصلی بر حفظ قانون، پیروی از مقررات، انجام وظیفه و احترام به مافوق است.

سطح ۳- اخلاق فوق قراردادی

مرحله ۵- قراردادهای اجتماعی و حقوق فردی: در این مرحله، انسان‌ها شروع به در نظر گرفتن ارزش‌ها، عقاید و باورهای متفاوت سایر مردم می‌کنند. قوانین برای حفظ یک جامعه اهمیت دارند اما افراد جامعه باید این استانداردها و چارچوب‌ها را قبول داشته باشند.

مرحله ۶- اصول همگانی: آخرین سطح از استدلال اخلاقی کلبرگ بر پایه اصول اخلاقی همگانی و استدلال انتزاعی قرار دارد. در این مرحله، انسان‌ها از این اصول که ملکه ذهنشان شده است پیروی می‌کنند، حتی اگر با قوانین و مقررات تناقض داشته باشند (کلبرگ و هارش، ۱۹۷۷).

روش‌های گردآوری داده‌ها و اطلاعات

یکی از اصلی‌ترین بخش‌های هر کار پژوهشی را جمع‌آوری اطلاعات تشکیل می‌دهد. چنانچه این کار به شکل منظم و صحیح صورت پذیرد کار تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری از داده‌ها با سرعت و دقت خوبی انجام خواهد شد. برای جمع‌آوری اطلاعات در کارهای پژوهشی دو روش عمده را مورد استفاده قرار می‌دهند: ۱- پرسشنامه. ۲- مصاحبه.

۱- پرسشنامه

پرسشنامه یکی از ابزارهای رایج تحقیق و روشی مستقیم برای کسب داده‌های تحقیق است. پرسشنامه مجموعه‌ای از سؤال‌ها است که پاسخ‌دهنده با ملاحظه آن‌ها پاسخ لازم را ارائه می‌دهد. این پاسخ، داده‌ی موردنیاز پژوهشگر را تشکیل می‌دهد. از طریق سؤال‌های پرسشنامه می‌توان دانش، علایق، نگرش و عقاید فرد را مورد ارزیابی قرارداد، به تجربیات قبلی وی پی برده و به آنچه در حال حاضر انجام می‌دهد، آگاهی یافت. باید توجه داشت که در برخی فرهنگ‌ها، با توجه به شرایط اجتماعی، پرسشنامه نمی‌تواند داده‌ها را با دقت لازم، همانند یک مصاحبه‌ی عمیق، به دست دهد به‌طورکلی سؤال‌های پرسشنامه به دو صورت ارائه می‌شود: ۱- سؤال‌های بسته پاسخ، ۲- سؤال‌های باز پاسخ

۱-۱ سؤال‌های بسته-پاسخ

سؤال‌های بسته-پاسخ مجموعه‌ای از گزینه‌ها را ارائه می‌دهد تا پاسخ‌دهنده از میان آن‌ها یکی را انتخاب کند. پاسخ‌دهنده، این نوع سؤال‌ها را به‌سرعت درک کرده و به سهولت به آن پاسخ می‌دهد. علاوه بر آن در استخراج داده‌ها، می‌توان به سهولت آن‌ها را مقوله‌بندی و تجزیه و تحلیل کرد.

۱-۲ سؤال‌های باز-پاسخ

سؤال‌هایی هستند که در آن‌ها، پاسخ‌دهنده می‌تواند پاسخ را به اختیار خود بیان کند. این پاسخ‌ها می‌تواند از چند کلمه تا چند جمله باشد. از این نوع سؤال‌ها برای بررسی و مطالعه‌ی عقاید در یک زمینه‌ی خاص استفاده می‌شود. باید یادآوری کرد که تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از این نوع سؤال‌ها مشکل بوده و نیازمند یک سیستم کدگذاری ویژه می‌باشد.

۲- مصاحبه

مصاحبه یکی از ابزارهای جمع‌آوری داده‌ها محسوب می‌شود. این ابزار گردآوری داده‌ها، امکان برقراری تماس مستقیم با مصاحبه‌شونده را فراهم می‌آورد و با کمک آن می‌توان به ارزیابی عمیق ادراک‌ها، نگرش‌ها، علایق و آرزوهای آزمودنی پرداخت. از سوی دیگر مصاحبه ابزاری است که امکان بررسی موضوع‌های پیچیده، پی‌گیری پاسخ‌ها یا پیدا کردن علل آن و اطمینان یافتن از درک سؤال از سوی آزمودنی را فراهم می‌سازد. اعتقاد بر این است که در جریان مصاحبه بسیاری از حالت‌ها و عکس‌العمل‌های آزمودنی فاش شده و می‌توان به مقاومت مصاحبه‌شونده در برابر برخی سؤال‌ها پی برد.

انواع مصاحبه

مصاحبه را می‌توان به سه دسته تقسیم نمود:

- ۱- مصاحبه سازمان‌یافته: در این نوع مصاحبه، مصاحبه‌گر از قبل سؤال‌های موردنظر را فراهم نموده و در زمان مصاحبه آن‌ها را در اختیار مصاحبه‌شوندگان قرار می‌دهد. نوعی از این مصاحبه به پرسشنامه بسته- پاسخ شباهت دارد.
- ۲- مصاحبه نیمه سازمان‌یافته: در این نوع مصاحبه، سؤال‌ها از قبل طراحی شده‌اند و هدف کسب اطلاعات عمیق از مصاحبه‌شونده است. روش بالینی پیمازه در مصاحبه را می‌توان از انواع مصاحبه‌های نیمه سازمان‌یافته دانست. این روش با انعطاف‌پذیری به تنظیم سؤال‌ها بر اساس پاسخ‌های آزمودنی می‌پردازد. در محدوده‌ی روان‌شناسی تحولی و بررسی برخی مفاهیم، این روش بسیار مناسب است.
- ۳- مصاحبه سازمان نیافته: این نوع مصاحبه بیش‌تر در مشاوره و روان‌درمانی به کار می‌رود. مصاحبه‌شونده با آزادی کامل تمام مطالب را به روش و زبانی که خود انتخاب می‌کند بیان می‌دارد. مصاحبه‌گر با استفاده از ویژگی انعطاف‌پذیری این روش، به کشف اطلاعات عمیق و دقیقی پی می‌برد. هدف مصاحبه‌ی آزاد، جمع‌آوری اطلاعات کیفی است (پرهیزگار، ۱۳۹۰).

معرفی ابزارهای اندازگیری تحول اخلاقی کلبرگ

۱- داستان‌های معماگونه کلبرگ

نمونه اولیه کلبرگ یک گروه ۷۵ نفری از پسران بین ده تا پانزده سال بود که در اواسط دهه ۱۹۵۰ از آن‌ها مصاحبه به عمل آورد. او داستان‌هایی مطرح می‌کرد و در آن‌ها مسائلی می‌گنجاند سپس از آن پسرها می‌پرسید که چطور این تنگناهای اخلاقی را حل می‌کنند؟ آن‌ها هر سه یا پنج سال مصاحبه می‌شدند (دیسنر^۹ و سیمونس^{۱۰}، ۲۰۰۰).

دو نمونه از داستان‌های کلبرگ به همراه سؤال‌های مصاحبه:

داستان اول: در اروپا زنی مبتلابه نوع خاصی از سرطان بود و در آستانه مرگ قرار داشت. پزشکان معتقد بودند که تنها یک نوع دارو ممکن است جان او را از مرگ نجات دهد این دارو نوعی رادیوم بود که توسط یک داروساز که در همان شهر زندگی می‌کرد به‌تازگی کشف شده بود. ساختن دارو برای داروساز گران تمام‌شده بود، ولی او دارو را به ۱۰ برابر قیمت ساخت آن می‌فروخت. او مبلغ ۴۰۰ دلار بابت رادیوم می‌پرداخت، ولی مقدار کمی از آن را به قیمت ۴۰۰۰ دلاری فروخت. هانس، شوهر این زن بیمار برای قرض کردن این مبلغ به تمام کسانی که می‌شناخت مراجعه کرد و از تمام راه‌های قانونی نیز اقدام نمود، ولی تنها مبلغ ۲۰۰۰ دلار را به‌دست آورد، یعنی نصف قیمت دارو. با اینحال به داروساز مراجعه کرد و به وی گفت که همسرش در شرف مرگ است و تقاضا کرد که دارو را به قیمت ارزان‌تری در اختیار او قرار دهد، یا به او فرصت دهد که این مبلغ را بعداً به وی بپردازد اما داروساز در جواب به این تقاضا چنین گفت: نه خیر، من دارو را کشف کرده‌ام و می‌خواهم با استفاده از آن پولدار شوم بعدازاین هانس ناامید می‌شود و به فکر می‌افتد که در داروخانه را بشکند و دارو را برای همسرش بدزدد در ارتباط با داستان فوق کلبرگ سئوالهایی را به شکل زیر مطرح می‌کند.

۱- آیا هانس باید دارو را بدزدد؟ چرا؟

۲- آیا سرقت دارو توسط هانس عمل درستی است یا خیر؟ چرا؟

۳- آیا این وظیفه هانس است که دارو را سرقت کند؟ چرا؟

داستان دوم: جوپسر چهارده ساله ای است که شدیداً دوست دارد به اردو برود. پدر جو به او وعده می‌دهد که اگر بتواند شخصاً هزینه سفرش را پس انداز کند به او اجازه چنین کاری را خواهد داد. جو با توزیع روزنامه به منازل مردم مبلغ ۱۰۰ دلار پس انداز می‌کند. این مبلغ حتی بیش از مقداری است که برای رفتن به اردو لازم است. ولی به مجرد اینکه تاریخ سفر نزدیک می‌شود، پدرش عقیده خود را در مورد رفتن به اردو تغییر می‌دهد. زیرا بعضی از دوستان پدر جو تصمیم گرفته‌اند که به ماهیگیری بروند. از آنجائیکه پدر جو برای این سفر پول کافی نداشت از جو خواست پولی را که از طریق فروش روزنامه مجمع کرده است به او بدهد. جو قصد ندارد از رفتن به اردو منصرف شود و به همین دلیل، به این فکر افتاد که از دادن پول به پدرش امتناع ورزد. (مک لود^{۱۱}، ۲۰۱۳).

در مورد داستان فوق کلبرگ سئوال هایی را به شکل زیر مطرح کرد.

۱- آیا جو باید از پرداخت این پول به پدرش امتناع ورزد؟ چرا؟

۲- آیا پدرش حق دارد از او بخواهد که پول پس انداز شده را به او بدهد؟ چرا؟

۳- آیا ندادن این پول رابطه ای با یک پسر خوب بودن یا نبودن دارد؟ چرا؟

اجرای این نوع مصاحبه به خاطر داشتن مضمونی داستانی و قابل درک برای انواع گروه‌های سنی، بسیار آسان و مناسب می‌باشد؛ اما به خاطر نوع ابزار که به شکل مصاحبه فردی باید اجرا شود وقت بسیاری را می‌طلبد بنابراین اجرای این آزمون در نمونه‌هایی با تعداد زیاد عملاً غیر ممکن می‌نماید لذا به نظر می‌رسد برای انجام این آزمون در پژوهش‌هایی که نیاز به نمونه‌هایی متعدد دارند از نوع چاپ شده داستان‌ها استفاده و در اختیار مصاحبه شوندگان قرار داده شود تا به شکلی همزمان بتوان تعداد بیشتری را در آزمون شرکت داد. در این نوع از به کارگیری آزمون مصاحبه گر باید درکنار آزمودنی حضور داشته تا در صورت نیاز توضیحات اضافه تری را درباره نوع داستان و نوع سئوال‌ها در اختیار آزمودنی قرار دهد؛ بنابراین آزمون از نوع مصاحبه خارج شده و به شکل پرسش نامه‌های باز پاسخ اجرا می‌شود.

۲- پرسشنامه رشد اخلاقی معنوی پور

این پرسشنامه توسط دکتر داود معنوی پور (۱۳۹۰) تدوین شده است در این پرسشنامه ۵۳ گویه برای سنجش رشد اخلاقی از لحاظ روایی محتوایی مورد تأیید قرار گرفته و سپس بر نمونه ای ۴۰۰ نفره از دانش آموزان دختر و پسر و در رده سنی ۱۵ تا ۱۹ سال اجرا شد. نتایج کلی به دست آمده از تحلیل‌های آماری نشان می‌دهد که شاخص‌های روانسنجی روایی و پایایی آن در حد مناسبی است که می‌توان برای اندازه‌گیری رشد اخلاقی دانش آموزان دبیرستانی جهت انجام پژوهش‌های مختلف استفاده کرد. پرسشنامه شامل ۱۳ سؤال است که ۹ سؤال آن قادرند سه سطح پیش قراردادی، قراردادی، فوق قراردادی نظریه کلبرگ را اندازه‌گیری نمایند. ضمناً با ۴ سؤال دیگر این مقیاس، رشد اخلاقی بر مبنای اصول اسلامی-ایرانی قابل اندازه‌گیری است. از آنجا که سئوال‌ها در طیف لیکرت می‌باشد، ابزار از نوع پرسشنامه بسته پاسخ است. ۱۳ جمله بکار رفته در این پرسشنامه از لحاظ سادگی و قابل درک بودن به شکلی است که می‌توان آن راحتی در بین کودکان ۱۰ ساله نیز مورد اجرا قرار داد. نمونه‌هایی از گزینه‌های این پرسشنامه عبارت‌اند از:

- در هر شرایطی سعی می‌کنم با دوستانم ارتباط برقرار کنم

- انسان‌ها باید در برابر مشکلات خود با صبر و و بردباری تلاش کنند.

– برای نجات جان یک انسان گاهی می‌توان مقررات اجتماعی را زیرپا گذاشت.

۳- آزمون قضاوت اخلاقی Moral Judgment Test: MJT

این آزمون که بین سالهای ۱۹۶۷ تا ۱۹۷۱، به وسیله سین‌ها و وارما^{۱۲} ساخته شد و در سال ۱۹۹۸ نیز مورد تجدیدنظر آنان قرار گرفت، در ایران توسط کرمی (۱۳۷۹) به فارسی برگردانده شده است و برای ارزیابی قضاوت اخلاقی کودکان دوره‌ی ابتدایی تدوین شده است. آزمون دارای ۵۰ سؤال چندگزینه‌ای است و آزمودنی باید درباره آن‌ها تصمیم اخلاقی بگیرد، زمینه کار اخلاقی را در اظهارنظرها گروه‌بندی کند، میان کلمات و معنای اخلاقی رابطه برقرار نماید، در برابر مشکلات اخلاقی استدلال منطقی کند و تعاریف مناسب ارزش‌های اخلاقی را انتخاب نماید.

این آزمون دارای ۶ بخش است. در بخش اول انجام یک کار خاص مثل کاشتن دانه در زمین عنوان شده و سپس از آزمودنی خواسته که علت انجام آن کار را طبق گزینه‌ها انتخاب کند. این بخش شامل ۱۰ کار خاص است که از نظر مفهومی به نظر می‌آید برای کودکان دبستانی طراحی شده است و برای گروه سنی‌های بالاتر مناسب به نظر نمی‌رسد.

بخش دوم نیز همانند بخش اول شامل ۱۰ جمله است که به شکلی ناقص عنوان شده و از آزمودنی خواسته که برای تکمیل هر سؤال کلمه مناسب را از بین گزینه‌ها انتخاب کند. سادگی جملات این بخش نیز همانند بخش قبلی است. بطور مثال از آزمودنی خواسته شده که جمله زیر را کامل کند: چشم‌ها برای ... و گوش‌ها برای شنیدن هستند.

در بخش سوم از روش تداعی کلمات استفاده شده است و از آزمودنی می‌خواهد گزینه‌ای را که تداعی‌کننده مفهومی خاص برای کلمه داده شده است، انتخاب کند. بطور مثال برای تشنگی آب و برای گرسنگی غذا را از بین گزینه‌ها انتخاب می‌کند.

در بخش چهارم تعدادی داستان کوتاه دو جمله‌ای طراحی شده و از آزمودنی خواسته شده که جواب سؤال داستان را از بین گزینه‌ها انتخاب نماید.

در بخش پنجم در هر شماره مشکلی را مطرح می‌کند و پاسخ آزمودنی از بین گزینه‌های داده شده باید بتواند بهترین پاسخ برای سؤال مطرح شده باشد. برای مثال از آزمودنی پرسیده شده است که: فقط آدم‌های بد دروغ می‌گویند یا دزدی می‌کنند. زیبا دختر خوبی است او چه خواهد کرد؟

در بخش آخر این پرسش‌نامه معنای درست یک سری کلمات باید از بین گزینه‌ها انتخاب شود. برای مثال معنای فریب، عمل نکردن به قول عنوان شده است.

این پرسشنامه در کل شامل ۵۰ سؤال است که در آزمودنی‌ها، به خصوص سنین دانش‌آموزان دبستانی، احتمالاً ایجاد خستگی کرده و از این رو نظارت آزمون‌گیرنده برای ایجاد انگیزه به ادامه دادن کار و پاسخ به برخی سؤالات مبهم، بسیار ضروری به نظر می‌رسد. این ابهامات بیشتر ناظر به چگونگی ترجمه گزینه‌هاست که در نسخه فارسی باید تجدید نظرهایی شود. روش پاسخ‌دهی در هر بخش نسبتاً متفاوت از یکدیگر است و راهنمایی‌های اولیه را قبل از شروع آزمون می‌طلبد.

این پرسشنامه از نوع بسته پاسخ است اما گزینه‌ها از طیف لیکرت نبوده و انواع مختلفی از پرسش‌ها را شامل می‌شد. برای هر پاسخ درست، یک نمره و برای هر پاسخ غلط صفر منظور می‌گردد.

در پژوهش مرعشی و همکاران (۱۳۸۹)، با اجرا بر روی یک نمونه ۶۰ نفری از افراد جامعه مورد بررسی، پایایی این آزمون معین شد. برای محاسبه ضریب پایایی از آلفای کرونباخ و تنصیف استفاده گردید که به ترتیب ۰/۶۱ و ۰/۶۲ به دست آمد. این ضرایب به طور نسبی رضایت بخش است

۴- آزمون رشد اخلاقی برای حرفه‌ای‌ها (MDSP)^{۱۳}

این آزمون در سال ۲۰۱۱ توسط سودرهمان^{۱۴} و همکاران تدوین شده است که شامل ۱۲ گزینه خود گزارشی و بر اساس نظریه کلبگ است.

برای بررسی اعتبار این مقیاس یک نمونه ۳۳۹ نفری از دانشجویان پرستاری در یک کالج در نروژ با میانگین سنی ۲۵ سال مورد آزمایش قرار گرفته‌اند. بر اساس نظریه کلبگ تنها اقلیتی از افراد بالای ۲۰ سال به سطح فوق قراردادی می‌رسند. لذا در این آزمون این مسئله مورد آزمایش قرار گرفته و نتایج نشان داد که تنها ۱۳ درصد آزمودنی‌های بالای ۲۰ سال در بالاترین سطح اخلاقی، نمره بالای ۸۰ درصد را آورده‌اند. MDSP قادر به ارزیابی ساختار اخلاقی از سطوح پایین تا بالا است و درجه بالای اعتبار سازه این آزمون از نظر مراحل و سطوح اخلاقی در نظریه کلبگ مورد تأیید قرار گرفته است. این آزمون قابل استفاده در سایر کشورها است به شرطی که پس از ترجمه، از لحاظ روایی و اعتبار دوباره مورد ارزیابی قرار گیرد و برای استفاده در بین دانش آموزان جوان‌تر با افزودن گزینه‌های دیگری که بتواند سطح پیش قراردادی را هم بسنجد معتبر خواهد بود (سودرهمان و همکاران، ۲۰۱۱).

نسخه اصلی این آزمون برای سنین بالای ۲۰ سال طراحی شده اما از آنجاکه از نوع پرسش نامه‌های خود گزارشی است با افزودن آیتم‌هایی که قابل مفهوم برای نوجوانان نیز باشد، می‌توان آن را در بین دانش آموزان نیز اجرا کرد. تحلیل پاسخ‌ها نیاز به مبنایی دقیق و البته مبتنی بر دیدگاه تحول اخلاقی کلبگ دارد. این آزمون در میان آزمون‌های مورد استفاده در سنجش مراحل اخلاقی کلبگ به لحاظ زمانی جدید تر است.

۵- مقیاس قضاوت اخلاقی پادوآ

این آزمون در سال ۲۰۰۴ توسط کامیونین^{۱۵} در دانشگاه پادوآ ایتالیا برای سنجش عینی قضاوت اخلاقی بر مبنای ساختار نظری کلبگ ساخته شده است.

فرم نهایی این مقیاس شامل ۲۸ آیتم در ۴ گروه ۷ سؤالی است که هر گروه نشان‌دهنده یک مرحله اخلاقی یا یک مرحله ترکیبی است. در انتهای هر بخش دو سؤال باز پاسخ وجود دارد که آزمودنی باید نشان دهد که با چه تعداد از آیتم‌های قبل موافق و باچه تعداد حداقل موافقت را دارد. برای ارزیابی این مقیاس ۴ گروه (دانش آموزان دبستانی، دبیرستانی، دانشجویان و بزرگسالان) مورد آزمایش قرار گرفتند. این مقیاس از اعتبار و روایی قابل قبولی برخوردار است (کامیونین، ۲۰۰۴).

طراحی این پرسشنامه به شکلی است که پاسخدهی را آسان کرده و در نتیجه احتمال ایجاد خستگی در آزمودنی و رها کردن نیمه‌کاره روند آزمون گیری را بسیار کاهش می‌دهد و از آنجاکه در تمام گروه‌های سنی مورد ارزیابی قرار گرفته است، در پژوهش‌های مختلف می‌توان از آن بهره برد.

۶- پرسش‌نامه تحول اخلاقی لیند (LMDQ)

این پرسش‌نامه در سال ۱۹۷۸ در دانشگاه کنستانتس توسط لیند بر اساس نظریه کلبگ و با بهره‌گیری از شیوه سنجش قضاوت‌های اخلاقی او تهیه شده است. در این پرسش‌نامه ابتدا داستانی برای آزمودنی ارائه می‌شود و سپس با توجه به آن داستان ۱۲ ماده در چارچوب ۶ مرحله تحول اخلاقی کلبگ آورده شده و از آزمودنی خواسته می‌شود در پیوستاری در دامنه

13. Moral Development Scale for Professionals

14. Söderhamn

15. Cmunian

۰ تا ۸ با توجه به استدلال و قضاوت خود نمره دهد. به این ترتیب در این پرسش‌نامه در دامنه ۰ تا ۹۶ نمره به دست می‌آید. امتیاز این پرسش‌نامه نسبت به پرسش‌نامه کلبِرگ و سایرین در این است که نمره‌گذاری آن بسیار عینی و آسان و پاسخ‌دهی آزمودنی راحت و ساده است (لیند، ۲۰۰۴ و ۲۰۰۵).

این پرسش‌نامه علی‌رغم داشتن طیف لیکرت که روند پاسخ‌دهی را برای آزمودنی سهل می‌کند، اما نوع داستان‌ها و نوع گزینه‌های ارائه‌شده تنها برای بزرگسالان طراحی شده و قابل درک و قابل اجرا برای دانش آموزان نیست.

نتیجه‌گیری

علی‌رغم انتقاداتی که به نظریه کلبِرگ وارد شده است همچنان در پژوهش‌های متعددی در تمام نقاط دنیا، سنجش تحول اخلاقی بر مبنای نظریه تحول اخلاقی کلبِرگ صورت می‌گیرد و آزمون‌های جدیدی برای این سنجش ساخته شده و مورد تحلیل و ارزیابی قرار می‌گیرد. در کنار این آزمون‌ها استفاده از ابزارهای قدیمی همچنان رایج است و شاید بتوان علت آن را شمول فطری مبانی اخلاقی در تمام دوره‌ها و در تمام فرهنگ‌ها دانست اما نظر به اینکه در اکثر این آزمون‌ها مثالی عینی برای سنجش تحول اخلاقی و البته در اکثر مواقع داستانی اخلاقی مطرح می‌شود، لزوم طراحی ابزارهای جدیدی که شامل داستان‌هایی مطابق رسوم کشورها و مسائل روز دنیا باشد، احساس می‌شود. از سویی دیگر توجه به مسئله «فراشناخت اخلاقی» برای توضیح «آگاهی فرد از فرآیندهای اخلاقی و چگونگی استدلال‌ها و قضاوت‌های اخلاقی خویش» که ادعا می‌شود با استدلال اخلاقی و رفتار اخلاقی مرتبط است، در گزینه‌های اغلب این آزمون‌ها نادیده گرفته شده و به نظر می‌آید بهتر است پژوهش‌هایی برای یافتن معیارهای تعیین‌کننده فراشناخت اخلاقی صورت گرفته و سپس گزینه‌هایی نیز برای سنجش آن در این آزمون‌ها افزوده شود چراکه هر چه فراشناخت اخلاقی قوی‌تر باشد قضاوت و رفتار اخلاقی فرد نیز پیشرفته‌تر است و او بهتر می‌تواند ناهمخوانی‌ها در تفکر و عمل اخلاقی خویش را دریابد و در جهت حل آن‌ها کوشش کند. سوانسون^{۱۶} و هیل^{۱۷} (۱۹۹۳) نیز نشان داده‌اند که آگاهی نوجوانان از شناخت‌های اخلاقی خویش پیش شرط مهمی برای استفاده از استدلال اخلاقی در جریان رفتار اخلاقی است (لطف آبادی، ۱۳۸۸). اگر بخواهیم دسته‌بندی جامعی برای این شش آزمون پرکاربرد در سنجش تحول اخلاقی کلبِرگ انجام دهیم، باید گفت که تنها سه آزمون در کودکان قابل اجراست که در میان آن‌ها داستان‌های معماگونه کلبِرگ قابلیت اجرایی بیشتری دارد چراکه آزمون MJT به علت داشتن سؤالات بسیار، روند اجرای آزمون را در بین کودکان دبستانی با مشکل مواجه کرده و آزمون پادوآ نیز هنوز در ایران برای تأیید روایی و پایایی مورد پژوهش قرار نگرفته است؛ اما سایر آزمون‌ها (معنوی پور، MDSP و لیند) برای اجرا در بین نوجوانان و بزرگسالان مناسب و برای سنجش تحول اخلاقی مورد تأیید قرار گرفته است. از سال ۱۹۹۰ روانشناسی اخلاقی رویکرد خود را به شکلی اساسی تغییر داده است. بر پایه یافته‌های متعدد در این زمینه مشخص شده است که قضاوت اخلاقی بیشتر از اینکه استدلالی آگاهانه باشد، ماهیت احساسی و شهود عاطفی دارد. تحقیقات اخیر در روانشناسی اخلاقی شواهد محکمی یافته است که نشان می‌دهد قضاوت اخلاقی شهودی و توسط یک فرآیند روان‌شناختی سریع، خودکار و ناخودآگاه انجام می‌شود. این روند پژوهش‌ها الگوی غالب رایج تحول شناختی که توسط کلبِرگ ارائه می‌شود را به چالش می‌کشد. در الگوی کلبِرگی قضاوت اخلاقی محصول استدلال‌های آگاهانه و ارادی است (گورین، ۲۰۱۴). نتایج این‌گونه پژوهش‌ها باید با طراحی آزمون‌هایی بومی مورد بررسی قرار گرفته و دامنه شناخت مکانیسم تحول اخلاقی را در انسان‌ها، گسترش دهد.

منابع

- پرهیزگار، محمدمهدی (۱۳۹۰). روش‌شناسی تحقیق پیشرفته در مدیریت بارویکرد کاربردی. تهران: دانشگاه پیام نور.
- سیف، سوسن و همکاران (۱۳۸۱). روان‌شناسی رشد (۱). تهران: نشر سمت.
- سین‌ها، دورگاندا و میرا وارما (۱۹۹۸). آزمون قضاوت اخلاقی، ترجمه ابوالفضل کرمی (۱۳۷۹)، تهران: مرکز نشر روان‌سنجی.
- لطف‌آبادی، حسین (۱۳۸۸). روان‌شناسی رشد اخلاقی / ارزشی و دینی در نوجوانی و جوانی. مجله حوزه و دانشگاه، شماره ۲۹.
- ماسن، پاول هنری و دیگران. رشد و شخصیت کودک، ترجمه: مهشید یاسایی (۱۳۷۲). چاپ چهارم. تهران: نشر مرکز.
- مرعشی، سید منصور، صفایی مقدم، مسعود، خزامی، پروین، (۱۳۸۹)، بررسی تأثیر اجرای برنامه آموزش فلسفه برای کودکان به روش اجتماع پژوهشی، بر رشد قضاوت اخلاقی دانش‌آموزان پایه پنجم ابتدایی شهر اهواز، تفکر و کودک پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی سال اول، شماره اول. ص ص ۸۳-۱۰۲.
- معنوی پور، داود (۱۳۹۰). ساخت مقیاس سنجش رشد اخلاقی برای دانش‌آموزان. فصلنامه اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی، سال هفتم، شماره چهارم (مسلسل ۲۸).
- Carpendale, J. I. M., & Krebs, D. L. (1992). Situational variation in moral judgment: In astage or on a stage? *Journal of Youth and Adolescence*, 21, 203–224.
- Cohen, T. R., Montoya, R. M., & Insko, C. A. (2006). Group morality and intergroup relations: Cross-cultural and experimental evidence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32, 1559–1572.
- Comunian, A. (2004). Construction of a scale for measuring development of moral judgement. *Psychological Reports: Volume 94, Issue*, pp. 613-618. doi:10.2466/pr0.94.2.613-618.
- Diessner, R. & Simmons, S(2000). *Educational Psychology*. by Dushkin/McGraw Hill, Guilford, USA .
- Govrin, A. (2014). The ABC of moral development: an attachment approach to moral judgment. *Front. Psychol.* 5:6. doi: 10.3389/fpsyg.2014.00006.
- Kohlberg, L., & Hersh, R. (1977). Moral development: A review of theory. *Theory into Practice*, 16(2), 53-59.
- Lind, G. (2004). The meaning and measurement of moral judgment competence revisited. A dual-aspect model. *Contemporary philosophical and psychological perspective on moral development and education*. Cresskill, N. J.: Hompton Press.
- Lind, G. (2005). The cross-cultural validity of the moral judgment test. Paper presented at the American Psychological Association. Washington, D. C., USA.
- McLeod, S. A. (2013). Kohlberg. Retrieved from www.simplypsychology.org/kohlberg.html
- Opatow, S. (2007). Moral exclusion and torture: The ticking bomb scenario and the slippery ethical slope. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 13(4), 457–461.

- Söderhamn, O., Bjørnstad, J. O., Skisland, A., & Cliffordson, C. (2011). Construct validity of the Moral Development Scale for Professionals (MDSP). *Journal of Multidisciplinary Healthcare*, 4, 165–170. <http://doi.org/10.2147/JMDH.S20075>.
- Swanson, H. L., & Hill, G. (1993). Meta-cognitive aspects of moral reasoning and behavior. *Adolescence*, 28, 711-735.
- Wark, G., & Krebs, D. L. (1997). Sources of variation in real-life moral judgment: Towarda model of real-life morality. *Journal of Adult Development*, 4, 163–178.

The review of Kohlberg moral development scales

Abstract

The aim of this study was to determine the number of scales commonly used to measure the levels of moral development is based on Kohlberg moral development theory. Since the moral development is one important facet of social and psychological development in different situations that could affect human behavior, it is important to study. Most of the tests made on the basis of Kohlberg's theory, have narrative approach so the researchers developed the tests in the form of a questionnaire and in this opportunity we want to review these tools.

Keywords: Moral development, measurement scales, students.

